

ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ШКОЛАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Виявлено умови, котрі ініціювали появу і розвиток еколого-естетичної освіти молоді Великої Британії в другій половині XX - на початку XXI століть.

Ключові слова: еколого-естетичне виховання, еколого-естетична освіта, учнівська молодь, Велика Британія.

Постановка проблеми. Підвищення екологічної грамотності та формування екологічної культури в широких верств населення є загально визнаною домінантою в сучасному екологічному русі різних країн. У зв'язку з цим особливого значення набувають еколого-естетичні імперативи, покликані здійснювати облагоджувальний вплив на людину, виховувати її в дусі гуманістичних ідеалів і цінностей, прищеплювати почуття відповідальності за прийняті рішення щодо довкілля. Центральне місце при цьому відводиться школі як загальноосвітньому закладу, в якому отримує підготовку до життя переважна більшість молоді шкільного віку. Саме тут створені більш сприятливі умови для здійснення тривалого педагогічного впливу на молоде покоління в дусі сучасної еколого-естетичної парадигми.

Об'єкт дослідження становить теорія і практика еколого-естетичного виховання учнів у школах Великої Британії.

Предметом дослідження є загальні тенденції розвитку еколого-естетичного виховання та їх актуалізація у навчально-виховному процесі в школах Великої Британії.

Мета статті полягає в тому, щоби проаналізувати стан і визначити загальні тенденції розвитку еколого-естетичного виховання учнів у школах Великої Британії та узагальнити практичний досвід підготовки молодого покоління до розв'язання екологічних проблем цієї країни, який слугуватиме вдосконаленню даної галузі педагогічної теорії і практики в Україні.

Виклад основного матеріалу. У зарубіжній англійській літературі досить поширеним є термін "освіта в галузі навколишнього середовища", що включає еколого-естетичну освіту та виховання. Її змістом є свідомий і планомірний неперервний процес оволодіння людиною знань про природне середовище протягом всього життя, метою якого є усвідомлення основних характеристик середовища життя, ставлення до природи, на основі чого людина прагне до збереження й покращення її з метою забезпечення існування людського роду нині і в майбутньому [1, с. 328].

За результатами аналізу наукових праць з проблем еколого-естетичної освіти [1; 2; 3], можна зробити висновок про те, що не існує прямої залежності між обсягом екологічних знань та формуванням відповідних рис особистості. Однією з головних причин низької ефективності традиційної системи еколого-естетичного виховання школярів, на наш погляд, є суперечність, що виникає між неусвідомленим, негативним, байдужим ставленням школярів до світу

природи, низьким рівнем еколого-естетичної вихованості та необхідністю бачення сучасних взаємовідносин між природою та людиною. Виникає завдання сформулювати вміння оцінювати і прогнозувати наслідки втручання людини в навколишнє природне середовище, здійснювати заходи щодо оздоровлення природи та самої людини. Розв'язання цієї суперечності можна здійснити різними шляхами.

У деяких університетах Великої Британії введено самостійну дисципліну – соціальну екологію, що ґрунтується на системному підході до соціальних і власне екологічних проблем. Її основні методологічні посилення виходять з того, що концепція тотальної влади над природою є хибною. Шкода, яку людство наносить природі антропогенною діяльністю, є одночасно ударом по самій людині. Звідси актуалізується питання про рівень екологічної культури – один з найважливіших показників ступеня духовності й моральності як особистості, так суспільства в цілому.

Разом з тим, педагогічна теорія й практика показали, що еколого-естетична освіта має три основних напрями:

- засвоєння та розвиток природничо-наукових і технічних знань про взаємодію суспільства й природи;
- розвиток екологічної свідомості, формування ціннісного ставлення до світу людей і природи;
- розвиток потреби у спілкуванні з природою, бажання і вміння зберігати та примножувати її багатства.

Вивчення проблем еколого-естетичної освіти у Великій Британії актуалізується з кінця 70-х років XX століття. Серед прогресивних тенденцій відзначено наступні:

- визначення принципу міждисциплінарності й комплексного розкриття проблем охорони природи;
- взаємозв'язок теоретичних знань з практичною діяльністю учнів з охорони природи;
- концентрація екологічного змісту не тільки у фундаментальних, а й у спеціальних узагальнюючих темах та інтегрованих курсах, що розкривають взаємодію суспільства і природи;
- поєднання аудиторних занять з безпосередніми контактами у формі екскурсій, трудових екологічних практикумів, польових таборів;
- використання проблемних методів навчання у вигляді ролевих ігор, екологічних клубів, поєднання різноманітних форм позакласної роботи.

У педагогічних дослідженнях, що проводилися у 70-80-ті роки XX століття було визначено мету, завдання та зміст навчально-виховної роботи з охорони навко-

лишнього природного середовища та відповідно до них розроблено концепцію еколого-естетичної освіти.

Вихідними положеннями еколого-естетичної освіти було визнано:

- актуалізацію екологічних стосунків у системі соціальних стосунків і зростання ролі відповідального ставлення індивіда до природи, зумовленого опорою на моральні й правові принципи природокористування;

- відповідальність за збереження природи як мету й результат екологічної освіти, визначеної на початку 80-х років ХХ століття як новий напрям педагогіки в дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, вищих навчальних закладах та інших навчально-виховних установах;

- надання еколого-естетичній освіті статусу загальнодержавної політики;

- створення й розвиток системи еколого-естетичної освіти у зв'язку з необхідністю зміни застарілих понять і уявлень про невичерпність природних багатств та необмежені можливості біосфери до самовідновлення й самоочищення, подолання споживчого підходу, пов'язаного із зневагою до суспільних потреб і майбутнього стану природи;

- визначення підсистем еколого-естетичної освіти в загальноосвітній школі: еколого-естетична освіта в процесі вивчення окремих предметів, на міждисциплінарному рівні, в процесі поглибленого й диференційованого навчання, в позаурочній і позакласній роботі; принципи еколого-естетичної освіти.

Серед завдань еколого-естетичної освіти виділено:

- засвоєння провідних ідей, основних екологічних та естетичних понять, на базі яких досягається оптимальний вплив людини на природу відповідно до її законів;

- розуміння різнобічної цінності природи як єдиного джерела розвитку виробництва та культури;

- оволодіння прикладними знаннями, вміннями та практичними навичками раціонального природокористування, розвиток спроможності оцінювати стан навколишнього середовища, приймати правильні рішення і не припускати негативного впливу на природу в суспільно-трудовій діяльності;

- свідоме дотримання норм, що виключають нанесення шкоди природі, забруднення і руйнацію природного середовища;

- розвиток духовної потреби людини спілкуватися з природою, усвідомлення впливу, що облагороджує її бажання пізнати закономірності природи;

- активізація діяльності з метою поліпшення природного і культивованого середовища, нетерпимого ставлення до дій людини, що приносять шкоду природі, пропаганда природоохоронних заходів.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку людства переважна більшість завдань еколого-естетичної освіти та виховання, визначених видатними науковцями, ще достатньо не вирішена. В контексті нашого дослідження, окреслені завдання повинні бути акцентовані на розвиток позитивної моти-

вації школярів до навчання, шляхом їх включення до пізнавальної діяльності.

Загальним завданням екологічної освіти вчені Великої Британії вважають формування екологічної свідомості особистості. Воно конкретизується на рівні трьох основних завдань екологічної освіти:

1. Формування адекватних екологічних уявлень.

2. Формування ставлення до природи.

3. Формування системи умінь і навичок (технологій) взаємодії з природою.

Ми вважаємо, що після вирішення загальних завдань екологічної освіти слід перейти до наступного етапу екологічного виховання: формування у школярів переконань у необхідності природоохоронної діяльності, оскільки вони ґрунтуються на міцних знаннях, що тісно переплітаються з волею, становлять зміст мотивів діяльності, справляють істотний вплив на напрям мислення й дій, внутрішньо зумовлюють лінію поведінки, формують настанови людини.

Аналіз сучасного стану еколого-естетичного виховання учнів Великої Британії свідчить про високий рівень наукової обґрунтованості проблеми і, разом з тим, про необхідність створення системи еколого-естетичної освіти та виховання, основними напрямками якої є:

- екологізація та естетизація змісту навчальних предметів, актуалізація в них проблеми збереження середовища, в якому ми живемо і без якого наше існування є неможливим;

- комплексне висвітлення проблем у науково-популярних виданнях, періодичній пресі, телебаченні, що буде сприяти формуванню дбайливого ставлення до природи та усвідомленню її цінності;

- формування цілісної уяви про взаємодію суспільства й природи, як основи світогляду особистості.

Слід зазначити, що увага до еколого-естетичної освіти посилювалася тим швидше, чим скоріше відбувалося усвідомлення незворотності екологічних змін у навколишньому середовищі, руйнування традиційних поглядів на вичерпність природних ресурсів, необхідність формування свідомого ставлення згідно з вимогами моралі й законів щодо навколишнього природного середовища.

Сучасна екологічна ситуація змушує по-новому оцінювати вплив господарської діяльності людини на природне середовище і вимагає перегляду багатьох чинників світоглядного, методологічного й соціального плану на комплекс "природа-суспільство".

На сучасному етапі розвитку суспільства еколого-естетична освіта має ґрунтуватися на єдності теоретичного й виробничого навчання, навчальної та позанавчальної діяльності. Особливо важливим є таке поєднання в системі шкільної освіти.

Важливою подією на початку 90-х років ХХ ст. було створення нового підходу до еколого-естетичної освіти, згідно з яким вона почала розглядатися не як частина загальної освіти, а нова мета сучасного освітнього процесу, єдино можливий засіб збереження й розвитку людини та продовження людської цивілізації.

З таким підходом ми погоджуємося, але вважає-

мо, що, оптимальних результатів у здійсненні еколого-естетичного виховання можна домогтися за умов комплексного підходу до його реалізації, який передбачає врахування конкретних педагогічних умов для розвитку певних якостей особистості школяра та науково-методичного забезпечення для їх створення.

Узагальнюючи вищезначене, можна охарактеризувати основні підходи:

– підхід, при якому, викладач виступає реалізатором, а за певних умов – ініціатором цілей еколого-естетичного виховання. При цьому він виконує роль організатора самостійної пізнавальної, творчої діяльності школяра.

– комплексний підхід, що передбачає чітке й всебічне змістове, психолого-педагогічне, методичне, дидактичне забезпечення процесу еколого-естетичного виховання школярів; щодо створення теоретичної моделі та методики формування еколого-естетичної вихованості. Для пошуків нових ефективних шляхів удосконалення еколого-естетичного виховання школярів нами було здійснено аналіз існуючого досвіду екологічного виховання за кордоном.

Учені Великої Британії та США визначили, що головними напрямками освітньої політики розвинутих країн світу є демократизація і гуманізація освіти; поєднання ролі держави та громадської й приватної ініціативи; свобода вибору вчителями методів і засобів навчання; увага до матеріального забезпечення реалізації освіти, залучення до освітніх потреб сучасних досягнень науки і техніки (комп'ютерної техніки, відеозапису, телебачення тощо); зацікавленість економічної сфери (концернів, фірм, трестів) у вдосконаленні освіти (створенні освітніх фондів і програм Форда, Карнегі, Сороса та ін.); координація діяльності освітніх закладів з релігійними, культурно-мистецькими та іншими громадськими об'єднаннями; дотримання всіма ланками освітньої системи встановлених у державі норм законодавства, а також історичних національних традицій.

Дослідниками зарубіжного досвіду виявлено тенденції, характерні для еколого-естетичної освіти та виховання у зарубіжних країнах: недостатнє усвідомлення людиною її взаємозв'язку з природою є основною причиною погіршення існуючого критичного стану природного середовища; зміщення акцентів еколог-естетичної освіти і виховання у площину практичної реалізації.

Провідні вчені відзначають, що підвищення еколого-естетичної грамотності населення у більшості держав здійснюється в системі формальної (школи, коледжі, університети, курси підвищення кваліфікації) та неформальної освіти (установи, що забезпечують екологічну підготовку на громадських засадах: громадські рухи, клуби, фонди, національні парки, музеї, засоби масової інформації та ін.). Як особливу категорію виділено спеціальні форми екологічної освіти для працівників охоронних територій (курси персоналу, освітні центри). Природоохоронну та позашкільну діяльність учнів середніх шкіл у Великій Британії забезпечують природоохоронні табори, шкі-

льні екологічні клуби, центри вивчення навколишнього середовища, молодіжні секції наукових товариств, окремі групи ентузіастів, громадські, релігійні, політичні, молодіжні об'єднання і групування, організуючі свою діяльність відповідно до сучасної міжнародної концепції еколого-естетичного виховання молоді.

Так, В.В. Червонецький [4, с.120] звертає увагу на те, що західні педагоги, визначаючи екологічну освіту як процес засвоєння цінностей і понять, спрямованих на формування умінь і відносин, потрібних для розуміння й оцінки взаємозв'язків між людьми, їх культурою та навколишнім природним середовищем, підкреслюють важливість розвитку в учнів умінь приймати екологічно відповідальні рішення, "культури поведінки" в навколишньому середовищі та ставлення до нього, що виходить з відповідальності перед суспільством. Серед головних завдань наголошується на сприянні осмислювати життєву значущість навколишнього середовища для кожної людини та людства у цілому і необхідності розв'язання екологічних проблем, вихованні почуття відповідальності за якість середовища, в якому живемо; забезпеченні можливості набувати знання, досвід і умінь, необхідні для охорони та поліпшення навколишнього середовища.

Висновки. 1. Встановлено, що теоретичні засади еколого-естетичної освіти й виховання за більшістю ознак є спільними для багатьох країн, але рівень її організації та практичного впровадження визначається соціально-економічними умовами конкретної держави.

2. Еколого-естетичне виховання визначено як особистісно орієнтований процес формування еколого-естетичної вихованості школяра, який усвідомлює цілі та функції природоохоронної діяльності.

3. Доведено, що поняття "еколого-естетичне виховання" та "еколого-естетична вихованість" школяра є взаємопов'язаними, і дозволяють виявити наступні показники еколого-естетичної вихованості:

– здатність усвідомлювати духовну та матеріальну цінність природи для усього суспільства взагалі й окремої особистості зокрема;

– рівень засвоєння ключових понять, законів, принципів, наукових фактів, що дозволяють визначити оптимальний вплив на навколишнє середовище в процесі професійної діяльності та в повсякденному житті;

– рівень набуття практичних знань, умінь та навичок оцінювати вплив господарської діяльності людини;

– умінь передбачати можливі наслідки своїх дій і упереджувати негативні впливи на навколишнє середовище в усіх видах діяльності;

– потребу в активній практичній діяльності щодо покращення стану довкілля і пропаганду сучасних ідей охорони навколишнього середовища;

– умінь аналізувати екологічну ситуацію;

– результативність практичної екологічної діяльності;

– прагнення до професійного самовдосконалення та самопізнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Славська Я.А. Еколого-естетичне виховання учнівської молоді у Великобританії / Я.А.Славська // Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. праць / За ред. В.К. Буряка. Вип. 20 – Кривий Ріг, 2008. – С. 327-331.
2. Славська Я.А. Психолого-педагогічні витоки розвитку фізичного виховання та спорту серед молоді Великої Британії у другій половині ХХ – на початку ХХІ століть / Я.А. Славська, О.В. Шевяков // Теорія і практика фізичного виховання / За ред. О.Г. Кучерявого, С.І. Белих. – №1. – Донецьк, 2012. – С. 112-118.
3. Славська Я.А. Естетика поведінки: теорія, методологія, практика : [монографія] / В.В. Сізов, Я.А.Славська. – Дніпропетровськ, 2013. – 235 с.
4. Червонецький В.В. Загальні тенденції розвитку шкільної освіти в країнах євроатлантичного регіону у другій половині ХХ-на початку ХХІ століть: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / Червонецький Володимир В'ячеславович. – Луганськ, 2007. – 489 с.

Подано до редакції 21.01.13
